

Даниела ТОШЕВА
Филозофски факултет, Скопје
daniela.tosheva@zf.ukim.edu.mk

РОДОСКВЕРНИТЕ БРАКОВИ ВО НОВИТЕ ЗАКОНСКИ УРЕДБИ НА ЈУСТИНИЈАН (Nov. 12, 139, 154)

Апстракт. – Во овој текст се преведени три царски конституции на Јустинијан, новелите под број 12, 139 и 154, во кои предмет на обработка се недозволените брачни заедници и потомството што се создава од нив. Браковите, кои во конституциите на Јустинијан се означени како родоскверни, безбожни и злосторнички, претставуваат противправни дејствија што се третираат како кривични дела, за кои следуваат хетерогени санкции од највисок степен. Казнувањето на сторителите на вакво кривично дело не е новина во римското законодавство, но сепак Јустинијан му приоѓа на проблемот на малку поинаков начин, грижејќи се за оние што не избрале да бидат родени во неприродна брачна заедница, а имено децата.

Клучни зборови. – инцест, родосквернавење, забранети бракови, незаконски деца, Јустинијан, новели.

ПРЕДГОВОР

1. Современите законодавства не се засегнати со темата родоскверни бракови, бидејќи такви бракови *de iure* не може да се склучат. Според македонскиот Закон за семејството (член 20-21) една од пречките за склучување брак е блиското сродство,¹ така што родоскверен брак

¹ Закон за семејството, *Службен лист на Р. Македонија*, бр. 80/92, 9/96, 38/04, 33/06, 84/08, 157/08, 67/10, 39/12 и 44/12, член 21-22: „Не можат меѓу себе да склучат брак крвни роднини во права линија (дедо, баба, мајка, татко и внуци), како ни родени браќа и сестри, брат и сестра по татко, односно по мајка, стрико и дете од брат, вуј-

во никој случај не може да се реализира. Она што се третира во современите законици е родосквернавењето, за кое се предвидени различни санкции според кривичниот законик на земјата.² Меѓутоа, во античкото право законите се однесуваат пред сè на родоскверните бракови, и покрај тоа што во списокот на законски пречки за склучување брак се наброени блискородните врски како и роднинството по посвојување и тезбина. Тоа е така зашто начинот на кој започнувала брачната заедница е различен од современите општества. Прво, бракот не се регистрирал во служба, второ не постоел механизам со кој би можело лесно да се провери степеност на сродство или брачниот статус на идните сопружници³, освен ако се земат предвид цензорските списоци или цензорските изјави, како и друг вид официјални документи во кои се дава некаква изјава, но кои не се задолжителни за целото население. Не било обврзувачки според законот да имаат пишан документ за постоењето на бракот (ἔγγραφος γάμος), т.е. не биле помалку законски т.н. непишани бракови (ἄγραφοι γάμοι) зашто и усниот договор ја имал истата правосилност⁴; тоа се однесува и на миразот, кој иако бил значаен елемент за склучување брак и било потребно да се регистрира во пишана форма или усно пред сведоци (со тоа се дава дополнителен легитимитет за постоењето на бракот), сепак ни тој не бил законски обврзувачки. Ако нема мираз, тоа е знак за понизок општествен ред на жената во однос на мажот, но може да упатува и на конкубинат. Брачните договори и т.н. дотални инструменти, со кои се прави попис на миразните добра, биле вообичаени за поимотните граѓани, за да се заштити пред сè имотот што се вне-

ко и дете од сестра, тетка и дете од брат, тетка и дете од сестра, ниту први братучеди. | Не можат да склучат брак и лица чие сродство од претходниот став е засновано со посвојување. | Член 21: Не можат меѓу себе да склучат брак свекор и снаа, зет и тешта, очув и паштерка, маќеа и посинок, без оглед на тоа дали бракот, поради чие склучување тие дошле во такво сродство, престанал.“

² Во Кривичниот законик („Службен весник на Република Македонија“ број 37/96) оваа е тема е наведена под насловот Родосквернавење, член 194: „(1) Тој што ќе изврши обљуба со крвен сродник во права линија или со брат, односно сестра, ќе се казни со затвор од пет до десет години. (2) Ако делото од ставот (1) е сторено со малолетник кој наполнил 14 години, сторителот ќе се казни со затвор најмалку десет години.“

³ На пример, многу лесно можело да се случи бигамија поради оваа состојба. Сторителите, пак, ако бидат откриени по пат на случајност, се соочувале со казна *infamia immediata* (т.е. казнети се *ipso iure*) што значи дека ги губеле јавно-правните овластувања и дел од приватно-правните.

⁴ Види *D.20.1.4 (= D.22.4.4)*

сува во бракот, а не да се има доказ за валидноста на бракот. Прашањата што произлегуваат од оваа состојба се: Што го конституира бракот? и Како се разликува од незаконската заедница? Намерата некој да живее во брак (*affectio maritalis*) и остварувањето на таа намера (преку водење на невестата во домот на мажот, *deductio in domum*) го сочинува бракот. Доколку некој ги исполнил овие два конститутивни елемента, тој *de facto* склучил брак; од друга страна, ако не се исполнети брачните услови и се занемарени брачните пречки, тогаш бракот е ништовен, односно *de iure* не е склучен законски брак, туку конкубинат. Ако брачните пречки влегуваат во областа на кривичното право, како што е блиското роднинство, тогаш бракот не само што се прогласува за ништовен, но сопругниците и нивниот пород се казнуваат, доколку бидат откриени.

Со помош на цензорските списоци, пак, властите освен што го регистрирале населението за плаќање данок, имале увид над тоа какви заедници се формирале, иако тоа не е нивната примарна цел⁵. Но, очигледно било лесно да се направи лажна слика за брачната состојба или за степенот на сродство, со цел да се заштити постоењето на забранетата заедница. Токму на тоа алудира и Јустинијан кога вели дека забранетите бракови треба да се разрешат со тоа што мажот ќе ја набрка жената, но „[жената] не треба да биде формално разделена од него, а суштински да е со него (можеби на тој начин и за претходно ќе се оправдува)“ (*Nov. 12*). Поверојатно е дека родоскверните бракови, како и бигамијата, биле нотирани случајно од властите; но кога такви бракови се склучувале во значително голем број на одредена територија, тогаш се создавала потреба од системско решавање на проблемот. Затоа што биле случајно регистрирани, законите за моралното поведение што ги објавува Јустинијан започнуваат со изразите: „До нас стигна еден необичен глас...“ (*Nov. 12*) „Пред извесно време бевме известени за безбожни дела ...“ (*Nov. 14*) и сл.⁶, односно се темелат на гласови, а не на официјални документи.

2. Новелите на Јустинијан што се преведени во оваа статија (*Nov. 12, 139 и 154*) претставуваат дел од една поголема група закони што го зафаќаат казненото право, бидејќи ги содржат сите елементи на кривично

⁵ Денес цензорските списоци во голема мера се користат за изучување на демографијата и на семејните практики. Но, треба да се има предвид дека цензорските списоци што се зачувани потекнуваат главно од Египет поради природата на материјалот, папирус. Според тоа, не даваат слика за целата империја.

⁶ Ова е вообичаен пристап кон темата во многу од неговите новели, бидејќи се справува со тековни проблеми кои сака да ги реши со генерален закон, односно *de facto* станува *de iure*.

дело⁷. Казните се строги, особено кога станува збор за кривично дело кое е означено како неморално или безбожно, зашто тоа не е само противправно, туку е и против моралната чистота (*σοφροσύνη*) кон која треба да се стреми секој поданик во РOMEјската држава, како што оценува Јустинијан. Службеникот кому му се обраќа во трите новели е кометот Флор⁸, бидејќи во казната е вклучено и конфискација на имот, што претставува дел од овластувањата на оваа служба. Во Новела 12 налага да се казнат оние што се виновни, а тоа се родителите што создаваат инцестуозен пород, пред сè таткото којшто ги „меша потомствата“ (*συγχέει γονάς*, Nov. 12), „ги меша имињата“ (*τὰ ὀνόματα συγχέειν*, Nov. 154) односно прави сквернавење на крвта (*sanguinis contumelia*, D.48.5.39.2.1). За децата родени од вакви заедници дава извесни олеснувања во однос на претходните законодавства, каде што овие деца се сметаат за „незаконски“ (*spurii, non legitimi, νόθοι*) и „деца без татко“ (*sine patre, ἀπάτωρες*)⁹. Таквиот статус автоматски ги исклучува децата од патримониумот, но и (делумно) од општествените функции, без разлика дали бракот на нивните родители е разрешен пред или по законски одредениот рок¹⁰. Татковците, пак, се

⁷ Елементите се: дејствие, предвиденост во законот, противправност, вина, казнивост.

⁸ *Comes rerum privatarum* (функција што е транскрибирана во грчкиот: *κόμης τῶν θείων πριβάτων*) е висок службеник првенствено одговорен за управување со царските имоти и со царската ризница, што е одделно од државната ризница под надлежност на *comes sacrarum largitionum*. Пред 509 г. царот Анастасиј I создал посебна служба *comes patrimonii* за управување со царските имоти, додека службата *comes rerum privatarum* ги зачувала функциите поврзани со финансиите што му се доделуваат на царот и со одземање и заплenuвање на имот. Според тоа, службеникот *comes rerum privatarum* добил судски овластувања. Од 529 г. приходите од сите казни и конфискации влегувале во *res privata* (види *C.J.* 1.5.18; 10.30.4.16).

⁹ „Значи, оној што склучил злосторнички и родоскверен брак се смета дека нема ниту жена ниту деца. Оттука и оние што се раѓаат од таква врска се смета дека имаат мајка, но не и татко. Според тоа, тие не се под негова власт (*potestas*), но имаат иста положба како оние што мајка им ги зачнала во развратна и незаконска врска (*vulgo concerpit*); имено за овие [вторите] се подразбира дека немаат татко, зашто во однос на нив тој е непознат. Оттука, вообичаено е да се нарекуваат *spurii* (*вонбрачни, копилиња*), или според грчкиот збор *σποράδην*, како да се зачнати спорадично, или според изразот *sine patre filii* (*деца без татко*).“ (*Gai. Inst.* 1.64.)

¹⁰ Така е наведено во едиктот на Диоклецијан и Максимијан цитиран во *Mosaicorum et Romanorum Legum Collatio*: „Оние што се опоганиле претходно во незаконски и родоскверни бракови, нека знаат дека ќе им покажеме попустливост (*indulgentiam*) за досега стореното, бидејќи после такви безбожнички дела животот им е поштеден како чин на милост. Сепак, нека знаат дека не се сметаат за законски децата што се родени од таква безбожна врска.“ (*Coll.* 6.4.3.)

санкционирани според *Lex Iulia de adulteriis coercendis*¹¹ со хетерогена казна како да извршиле кривично дело прељуба: губат право на законски брак (*ius conubii*); им се конфискува имотот; ги протеруваат од државата (*capitis deminutio media*). Мајката е поштедена под претпоставка дека не го познава законот.

Јустинијан во извесна смисла е реформатор во однос на третма- нот на инцестуозните деца што се родени во брак кој се склучил пред објавувањето на новелата, под услов бракот да се разреши во рок од две години по објавувањето на законот. Овие деца добиваат патримониум како да се законски, доколку таткото нема законски деца од претходен или последователен брак, откако ќе се из земе $\frac{1}{4}$ од имотот за царската ризница. Но ако има законски деца, тогаш, имотот се дели $\frac{3}{4}$ за законските деца, а $\frac{1}{4}$ за инцестуозните, откако ќе се из земе $\frac{1}{4}$ за царската ризница.

Но казните за сторителите се поголеми доколку родоскверниот брак е склучен по објавувањето на законот: (1) Мажот е казнет со губење на службата, со протерување и со конфискување на целиот имот, ако нема законски деца; (2) Ако мажот има законски деца, тогаш во царската ризница оди $\frac{1}{4}$ од имотот, а $\frac{3}{4}$ на законските деца. (3) На инцестуозните деца не им следува ништо, без разлика дали таткото има или нема законски деца; (4) На жената ѝ се конфискува миразот. Истите казни се однесуваат и на оние што не го разрешиле бракот најмногу две години по објавување на законот.

Се разбира, казните од овој закон се прилагодени на општествениот ред и на половата припадност. Ако станува збор за маж со скромно потекло, кој нема (значаен) имот за конфискување, тогаш тој е казнет телесно, со камшикување. Жената е одговорна за стореното дело само доколку била запознаена со законот, што е поинаков пристап од претходното законодавство, каде таа без исклучок се смета за незапознаена со законот¹². Иако се очекува секој возрасен, без разлика на полот, да го познава законот, на жените во многу случаи им било дозволено да поминат неказнети поради „слабоста на нивниот пол и непознавање на судските работи“ (*propter sexus infirmitatem et propter forensium rerum igno-*

¹¹ Види *Coll.* 6.3.3.; *D.*48.5.39.1-2.

¹² „Оној што ќе се ожени со роднина по тезбина (*affinem*) или по крв (*cognatam*) спротивно на забраната, самиот ќе поднесе казна според Законот на Јулиј за прељубите, но не и жената која ќе ја земе, на која ќе ѝ биде допуштено непознавањето на законот (*iuris errore*).“ (*Coll.* 6.3.3.)

rantiam, Tit. Ulp. XI.1). Овој вид правна заблуда (*errare in iure*) им е дозволена на жените, особено во случај на инцест, пред сè зашто влегуваат многу млади во брак и не се запознаени со правните последици. Таков пример дава правникот Маркијан како забелешка на Папинијан (*D.23.2.57.a.*) за извесна Флавија Тертула, на која власта ѝ простува што имала инцестуозен брак со својот вујко, поради непознавање на законот¹³. Исто така и нејзините деца се ослободени од санкции. Но во книга 48 од *Digesti*, која генерално ги опфаќа кривичните процеси, се дадени повеќе детали за тоа во кои случаи жената е ослободена од санкција кога ќе влезе во инцестуозен брак, а кога не е, во поглавјето што се однесува на *Lex Iulia de adulteriis corcendis* (*D.48.5.39.1-2*): „Ако биде извршена прељуба заедно со инцест, како на пример со паштерка, со снаа, со маќеа, жената ќе биде казнета на сличен начин; имено ова ќе се случи дури и да нема прељуба. Ако биде извршен блуд (*stuprum*) врз ќерката на сестрата, треба да се земе предвид дали казната за прељуба е доволна за мажот. Се наметнува дека е извршено двојно кривично дело, бидејќи има голема разлика дали е склучен незаконски брак поради заблуда (*errore*) или се појавува непослушност кон законот (*contumacia iuris*) и сквернавење на крвта (*sanguinis contumelia*). Затоа, жената дури тогаш ќе биде подложена на иста казна како и мажите, кога ќе изврши инцест што е забранет со законот на народите (*ius gentium*); зашто, ако само нашиот закон (*ius civile*) се спроведува, жената ќе биде ослободена од обвинението за инцест. Меѓутоа, во однос на мажите понекогаш обвиненијата за инцест, иако се посериозни по природа, по обичај се толкуваат похумано од [обвиненијата за] прељуба, доколку е извршен само инцест преку забранет брак.“¹⁴ Во Новела 12, кога жената не е запознаена со законот,

¹³ „Божествените цареви Марко и Лукиј ѝ го напишаа следново на Флавија Тертула во повелба (*rescriptum*), преку нејзиниот ослободеник, [по професија] мерач: „Трогнати сме од должината на времето кое си го поминала во брак со својот вујко, не познавајќи го законот, и тоа што си била дадена во брак од страна на твојата баба, како и од толкавиот број на вашите деца. Затоа, земајќи го сето ова предвид, го потврдуваме статусот на вашите деца што се стекнати во овој брак, кој е склучен пред четириесет години, како да се зачнати законски.“ (*D.23.2.57.a.*)

¹⁴ „Правото на народите“ што се спомнува во извадокот е потолерантно во однос на блискородните бракови од римското граѓанско право. Не станува збор за „закопи на земјата“, како што Римјаните го нарекуваат правото што владее во одредена провинција за домицилното население, туку за општи правила како што е концептот за инцестуозно табу. Од тоа инцестуозно табу, на пример, истапува домицилното население на Египет, кое се води според „закопите на земјата“ склучувајќи брат-сестра бракови, нешто што експлицитно е забрането за римските граѓани во

тежината на нејзиното кривично дело е помала и се казнува со третина од имотот во фискот, а три четвртини од имотот се доделува на секое од децата. Значи, добива некаква казна без разлика дали знаела или не знаела за правните последици.

Во Новела 12, освен што се адресирани недозволените бракови, Јустинијан се занимава и со законските деца од вториот брак на таткото, во случај кога и првиот брак е законски и беспрекорен според законите. Она што го дозволува е децата од вториот брак да имаат ист статус со децата од првиот, особено кога станува збор за наследување на татковиот имот.

Во Новела 139 повторно се обраќа на истата тема – недозволените бракови, но ова е *συχῶρησις*, (*допуст, привилегија*), што се однесува само на жителите од селото Синдис и на Евреите од Тир¹⁵. Тие практикувале недозволените (веројатно ендогамни) бракови¹⁶, но не ја плаќале материјалната казна што изнесува една четвртина од износот на имотот, одредена во *Новела* 12. Јустинијан им дозволува, но само ним, како што нагласува, да си ги задржат сопругите, а децата да им бидат законски, под услов да платат казна од 10 фунти злато. Зошто им е дадена оваа привилегија само на Евреите од овој крај, иако имало еврејски заедници и во останатите делови на Царството, е предмет на спекулација. Познато е дека тие го држеле монополот за преработка на свила¹⁷, а покрај тоа не биле христијанско население за кое без исклучок важеле божјите закони на Јустинијан.

Во Новела 154 законодавецот се занимава со незаконските бракови што се практикувале во провинцијата Озроена и во Месопота-

овој крај, како што покажува една одредба (23) од *Законскиот прирачник на Посебната сметка (Гномонот на Идиологот, BGU 5.1210)*: „Не им е дозволено на Римјаните да се женат со своите сестри, а ниту со своите тетки, но е дозволено е со ќерките на своите браќа. Пардалас [идиологот], навистина, кога брат и сестра стапуваат во брак, им го одзема имотот.“ Но во времето на Јустинијан сите слободни жители на империјата се римски граѓани, така што римското право (*ius civile*) се однесува на сите, освен на оние на кои со закон не им е даден допуст, како на пример на Евреите во Новела 139.

¹⁵ Станува збор за градот Тир (Τύρος) во Либан. Што се однесува до селото Синдис, не може да се лоцира денес, но веројатно се наоѓа во близина на Тир, на брегот на феникиска Сирија.

¹⁶ Еврејскиот закон, за разлика од римскиот, дозволувал: полигамија, брак со внука и, во согласност со законот на левират, брак со сопругата на починатиот брат. Според тоа, терминот *ἀθέμιτος γάμος* може да се однесува на овие дејства.

¹⁷ За трговијата со свила во доцната антика види повеќе Jones, 1964, 862.

мија¹⁸. Според тоа, законот не се однесува на сите жители на Ромејската држава; исто така, не е специфицирано, како што не е ниту во претходните новели во оваа статија, за какви недозволените бракови станува збор. Дознаваме дека населението што практикува вакви бракови е селско и напатено, и кое ќе добие милост доколку мажите се разведат од своите жени во рок од две години по објавувањето на овој закон. Овој допуст е од економски причини, за да не остане земјата без земјоделци. Но секој брак што ќе биде склучен по објавувањето на законот, а припаѓа на категоријата забранет брак, ќе предизвика последици за сторителите; тоа е највисоката казна (*ἐσχάτη τιμωρία*)¹⁹ за мажот и за жената во посериозни случаи (веројатно ако роднинството е на најблизок степен) или губење на имотот и дел од телото, ако роднинството е на подалечен степен, кој не е дозволен со законот, или ако станува збор за свештени лица. Строгоста на казната е голема - се работи за телесна и материјална казна - зашто населението е селско, како што е нагласено, кое нема значителни материјални средства за да компензира како Евреите од Тир, а очигледно и како селаните од Синдис.

[НОВЕЛА] 12²⁰

ЗА НЕДОЗВОЛЕНИТЕ БРАКОВИ

Императорот Јустинијан до Флор, преславниот комет на божествените царски имоти насекаде.

Увод

Сметаме дека законите што се објавени за недозволените бракови од претходните владетели не се совршени, бидејќи им дозволуваат на оние што влегле во недозволен брак да бидат неказнети, а нивното по-

¹⁸ За недозволените бракови во овие краишта види повеќе Rominkiewicz (2019).

¹⁹ Изрекување на т.н. *највисока казна* (*ἐσχάτην ἄγειν τιμωρίαν*, Nov. 154) не значи по нужност смртна казна, освен ако не е експлицитно назначено, туку губење на граѓанските права, односно граѓанска смрт. Со овој вид казна сторителите немаат можност да се реинтегрираат во општеството, зашто казната е замислена како доживотна (на пример, работа во рудници, прогон итн.), со исклучок на оние што добиваат помилување од царот.

²⁰ Преводот е направен според грчката верзија на новелата, со тоа што е консултирана и латинската верзија. Оттука техничките термини се транскрибирани од грчки, а во објаснување се дадени латинските еквиваленти.

томство, иако е невино, го лишуваат од имотот на таткото – како да треба виновните да бидат невини, а невините да се казнуваат како виновни.²¹

Глава 1.

Од тие причини, [го] објавуваме [следново], за во иднина, доколку некој склучи недозволен и спротивен на природата брак (кого законите го нарекуваат *родоскверен, безбожен и злосторнички*²²).

Ако тој [што влегол во недозволен брак] нема деца што се родени од претходен законски и беспрекорен брак, тогаш веднаш му се одзема имотот, а истовремено нема да има никаква корист од она што му било дадено во име на мираз; сето тоа оди во царската ризница. Наместо да биде во брак што е законски дозволен, тој го сака она што е незаконско, меша поколенија, притоа им чини штета на семејствата, дејствува неправедно и безбожно, и копнее за такви работи што дури и неразумните животни ги отфрлаат. Нека не му биде казна само конфискувањето²³, туку нека му биде одземена и службата и нека биде протеран; ако е од сиромашните, нека биде телесно казнет, за да научи да живее разборито и да остане во границите на природата, а не да живее распусно и да го посакува она што е преку границите и своеволно да ги погазува законите што се дадени во согласност со природата. Ако жената влегла во таков недозволен брак, притоа знаела но го занемарила тоа, и таа да подлежи на истата казна.²⁴

Глава 2.

Меѓутоа, ако тој има деца, внуци или други потомци од претходен беспрекорен брак, тогаш тие веднаш ќе го земат татковото наслед-

²¹ Вообичаена постапка на Јустинијан што ја применува во новелите е да укажува на несовершеноста на претходното законодавство во однос на темата на која ѝ се обраќа, притоа поставувајќи се како реформатор.

²² Овие термини се оставени на латински и во грчкиот текст, но со грчки завршетоци: $\delta\nu \acute{o} \nu\acute{o}\mu\omicron\varsigma \textit{incest\acute{o}n}$ $\tau\epsilon$ $\kappa\alpha\iota$ $\textit{nefari\acute{o}n}$ $\kappa\alpha\iota$ $\textit{damnat\acute{o}n}$ $\kappa\alpha\lambda\epsilon\iota$, што укажува на непостоење на таков концепт во грчкиот јазик, т.е. дека блискородните бракови претставуваат пред сè религиозно сквернавење, како што покажува зборот инцест. За ова зборува и насловот на грчката верзија, кој гласи *Περὶ τῶν ἀθέμιτογαμιῶν* што значи „За [појавата на] недозволен (забранети, незаконски) бракови“, додека во латинската верзија, која е превод на грчката, стои *De incestis et nefariis nuptiis* „За родоскверните (инцестуозните) и безбожните (спротивно на божјото право *fas*) бракови“.

²³ $\delta\acute{\eta}\mu\epsilon\upsilon\sigma\iota\varsigma$ (*confiscatio*) е технички термин за одземање (конфискација) на имотот од страна на царската ризница.

²⁴ Оваа реченица очигледно сугерира дека кај жените сè уште постои *ignorantia iuris*.

ство, станувајќи лица под своја власт²⁵ поради казната на таткото. Како и да е, треба да го прехрануваат и да му приуштат и други неопходности. Тој, и покрај тоа што го презира законот и е безбожен, сепак е татко.

Глава 3.

Ова нека се однесува на времето што тече по сегашнава наша уредба, што никого нема да вознемири, барем не оној што води разборит живот. Оние што не грешат може да избегнат одговорност од овој закон. А тоа што веќе поминало, не допуштаме да помине целосно без одговорност, но ниту, се разбира, го подложуваме на сурово измачување. Ако некој недозволен брак што веќе се случил, се разреши на каков било начин, нека биде без одговорност. Ако овој наш закон открие некого што е во таков брак, тој нека има дозвола во рок од две години откако овој закон се објави, да се разведе од жената²⁶ што е во врска со него, но на таков начин што таа нема да се врати повторно кај него; не треба да биде формално разделена со него, а суштински да е со него (можеби на тој начин и за претходно ќе се оправдува). Во таков случај четвртина од имотот ќе оди во царската ризница.

Во врска со неговите деца, правиме отстапка за нивната невиност; ако се единствени и нема други кои се законски родени од беспрекорен брак, не треба да се лишуваат од татковото наследство, освен ако таткото не ги мрази поради некој друг законски прекршок и ги исклучил од семејното наследство.

1. Ако претходно имало брак, којшто не е во судир со законот, во кој се родени деца, три четвртини од имотот ќе им припаднат на оние деца што во секој поглед се беспрекорни и невини, освен ако не сториле некаков друг престап, поради кој се покажале како незаслужни за татковото наследство според законот. Четвртина треба да им се остави на децата кон кои е сторен грев, но сепак се невини, доколку самите се бес-

²⁵ Децата стануваат законски самостојни (*ἀνεξούσιοι*), или според римската правна терминологија, добиваат статус *sui iuris*, „лица под своја власт“ во рамките на семејството, кога ќе се ослободат од татковска власт (*patria potestas*); ова унапредување на семејниот статус значи дека децата ќе станат деловно способни, освен ако станува збор за малолетници на кои им се назначува тотор (*tutor impuberum*) за да ја надоместат својата деловна неспособност поради возраста. Во овој случај ослободувањето од татковска власт е поради недостојноста на таткото.

²⁶ Техничкиот термин што се употребува за развод во грчкиот јазик и во класичниот период е *ἀποπέμψην ὑμετέην* = „ја отпраќа законската жена“, што покажува дека мажот ја набркува жената, бидејќи бракот е вирилокален.

прекорни во однос на сите работи што се однесуваат на таткото. Четвртината од татковиот имот за која наредивме да се плати на царската ризница, се разбира ќе биде одземена претходно. Им дозволуваме да бидат наследници на своите родители на начин како што кажавме погоре, не само преку завештание туку и по законскиот наследен ред.

Истото правило важи и во случај кога тој ја избркал претходната сопруга незаконски поврзана со него, но си донел друга жена согласно законот, а има деца и од претходната и од подоцнежната законска жена. Така ќе го победиме минатото време со човекољубивост; се разбира, треба да ѝ се врати миразот на жената што заминала. Но ако не ја набрка сопругата во рок од две години откако законот е објавен, ќе му биде конфискуван имотот, а на жената миразот, и ќе биде под веќе кажаната казна. А таквите деца нема да имаат ништо од имотот на таткото, ниту од миразот на мајката. Ако, пак, има деца од претходен невин брак, тие ќе го земат имотот, со исклучок на четвртина дел што ќе биде однесен во царската ризница. Тие ќе бидат под своја власт, но ќе го издржуваат татко им и ќе му пружат доволно и друг вид грижа, како што кажавме претходно. И во овој случај миразот на жената со која е во недозволен брак ќе оди во царската ризница. Ако сторителот нема деца од претходен непрекорен брак, тогаш сопственик на сиот негов имот ќе биде царската ризница. Тоа го озаконивме и за оние што ќе влезат во недозволен бракови по ова; сметаме дека е на иста основа во секој поглед оној што не ја набркал жената во предвидениот рок со која е во недозволен брак, со оној што одбрал да биде со некоја во недозволен и омразен брак откако го донесовме овој закон.

Глава 4.

Во некои епархии²⁷ има различни мислења во врска со децата што се озаконети со нашата уредба; ние, како татковци на законот, сметаме дека е правилно да донесеме дополнение за тоа, за да се разреши неусогласеноста. Имено, таква беше нашата првична намера кога го воспоставивме овој закон. [Се создава недоумица во случај] кога некој е татко на полноправни деца, чија жена или го напуштила овој свет или законски се развеле, а тој има некоја друга жена со која живее, која може

²⁷ Овде е употребена синтагмата ἐν τισιν ἔθνεσι (in quibusdam gentibus), буквално „кај некои народи“, која има поспецифично значење во контекстот – имено, се однесува на провинциите, т.е. епархиите според грчката терминологија, кои се дел од Ромејската држава, а каде живеат различни народи.

законски да ја земе за жена, но направил деца пред да го склучи договорот за мираз, во случај да има намера да го направи тоа; или, пак, после тоа, ако единствени преживевани деца му се тие пред договорот за мираз, а вторите или сè уште не се родени, или се родиле, но потоа умреле. Некои мислат дека не може вторите да бидат полноправни, бидејќи веќе има други деца од претходната сопруга, кои се законски и полноправни.²⁸ Но овој став нема никаква правилна и соодветна доследност.

Ако сме ги прогласиле таквите деца за законски и полноправни, бидејќи сме задоволни со изготвувањето на договорот за мираз, а и претходните деца веќе сме ги назначиле како полноправни, тогаш сите ќе бидат полноправни²⁹ штом таткото умре – и оние што се од претходниот брак и оние од вториот; ова е така дури и да се родиле пред договорот за мираз во случај да не се родило друго дете по склучувањето на договорот за мираз, или ако тоа што се родило умрело. Законот му дава дозвола [на таткото] на каков сака начин да го распредели имотот меѓу неговото потомство, притоа да не се судира со законите, коишто ги повикуваат сите деца на наследство на одреден дел³⁰. Според тоа, како полноправни и законски деца, тие ќе наследат и според законскиот наследен ред и според завештание, како што ќе наложи и таткото и законот, и ќе наследуваат меѓусебе. Што друго да заклучиме, со оглед на тоа дека наменувањето „законски и полноправен“ е доволно за да покаже дека тие се под татковска власт³¹, и да им се даде (дури и против завештанието) тоа што законите им го даваат? Зарем не соодветствува на таквото назначување да го добијат сето тоа?

Заклучок

Значи, Твоето Величество³² откако дознае за нашите одлуки што се објавени преку овој божествен закон, нека се погрижи на дело и со

²⁸ νόμιμοι τε καὶ γνήσιοι (legitimi et proprii). И двата термина во грчкиот се однесуваат на нешто што е признаено од законот и ги ужива сите права (полноправно) дадени со законот. Терминот γνήσιος, од друга страна, упатува и на припадност на родот (γένος), т.е. на дете што е признаено и прифатено од семејството.

²⁹ Ќе имаат целосно право да го наследат имотот на својот татко.

³⁰ Станува збор за нужниот наследен дел според Законот на Фалкидиј. Види повеќе Јустинијан *Nov. 1*.

³¹ Тие се *ὑπεξούσιοι* = „зависни“, односно *под patria potestas* = „татковска власт“, власта што ја има *pater familias*. Види погоре белешка 26.

³² „Твоето Величество“ (ἡ σὴ ἐνδοξότης) е почесна титула со која им се обраќаат на великодостоинствениците.

учинок³³ да ги предаде, преку соопштение до управителите на епархиите³⁴. На тој начин и луѓето надвор ќе дознаат дека се погриживме за невиното и чисто потомство и дека ги одвраќаме неприродните сексуални односи кои се омразени на нашите закони.

*Објавена во Константинопол, седумнаесеттиот ден пред јунските календи [= 16 мај], за време на конзулатот на најистакнатиот Велисарииј [= 535 г.]*³⁵

[НОВЕЛА] 139

ОТСТАПКА ВО ОДНОС НА КАЗНАТА ЗА НЕДОЗВОЛЕНИТЕ БРАКОВИ³⁶

Во името на Господ Исус Христос нашиот Бог, императорот Кајсар Флавиј Јустинијан до Флор, кометот на божествените царски имоти.

Увод

Твоето Величество ни укажа дека селаните од Синдис и Евреите од Тир склучуваат недозволен бракови, и покрај нашата божја уредба³⁷, а не плаќаат четвртина дел од нивниот имот, како што беше уредено за тоа. Некои од нив се веќе на трета возраст³⁸ и се татковци на деца, па поради тоа со солзи молеа да не бидат принудени сега да се разведат³⁹ од своите законски сопруги, туку да си ги задржат, а децата што се родени или ќе се родат од нив, да им бидат наследници, без понатаму да бидат во опасност од никаква казна.

³³ ἔργῳ καὶ πέραςι, operi effectuique е вообичаен израз во заклучокот, кога царот му се обраќа на службеникот.

³⁴ πρὸς τοὺς τῶν ἐθνῶν ἡγουμένους (apud gentium preasides) „кај управителите на народите“. Види белешка 27 погоре.

³⁵ Датирањето на крајот од уредбата и во двете верзии, грчката и латинската, е на латински јазик.

³⁶ Оваа новела ја има само на грчки јазик.

³⁷ Упатува на Nov. 12.

³⁸ Поделбата на генерации што ја прави Јустинијан е следнава: 0-14 години е првата возраст (infantes), 14-25 е втората (adolscentes); 25 и натаму се полнолетни и деловно способни.

³⁹ ἀποπέμψαι τὰς γυναῖκας „да ги набркаат законските сопруги“. Види бел. 26 погоре.

Глава 1.

Според тоа, изјавувам дека во име на оваа отстапка, секој од нив [треба] да плати по десет литри⁴⁰ злато во согласност со погоре изнесените причини, но во однос на поголемата казна само за нив да има отстапување. Нека си ги задржат сопружниците и дозволено е да ги имаат под своја власт (како *sui*) и како свои наследници⁴¹ оние што се родени од нив или што ќе се родат. Ова што го објавивме не е пример за другите: секој друг да знае дека ако побара, не само што нема да добие ништо од побараното, туку и ќе му биде одземен имотот, а откако ќе поднесе телесна казна, ќе живее засекогаш во прогонство.

Никој да не ги вознемирува оние што од нас добиле исклучителна наклоност, а ниту нивните жени, ниту децата што ги имаат или што ќе ги имаат, ниту нивниот имот, без разлика дали е како одлука од твојот суд, или на некој друг начин.

Заклучок

Значи, Твоето Величество нека се погрижи на дело и со учинок да ги предаде нашите одлуки што се објавени преку ова божествено упатство, коешто има сила и поради нашата исклучителна наклоност.

[Нема датум, но се претпоставува дека е објавена 535 или 536 година]

[НОВЕЛА] 154⁴²

ЗА ОНИЕ ШТО СКЛУЧУВААТ НЕДОЗВОЛЕНИ БРАКОВИ ВО ОЗРОЕНА

Императорот Јустинијан Август до Флор, кометот на божествените царски имоти.

Увод

До нас стигна еден необичен глас, дека во Месопотамија и во епархијата Озроена се дрзнуваат да стапуваат во недозволен бракови

⁴⁰ Литра (*lat. libra*) е мерка за тежина, фунта, која одговара на 12 унции.

⁴¹ *sui heredes* се оние што биле под *potestas* на починатиот и станале *sui iuris*, т.е. под своја власт по неговата смрт, и го сочинувале првиот законски наследен ред. Во грчкиот текст е оставен латинскиот термин *sui*.

⁴² Оваа новела е напишана само на грчки јазик.

со што ги прекршуваат ромејските закони и казните што се предвидени во нив, и оние од дамнина и новите. Имено, тие се оддаваат на обичаите на соседите⁴³ со тоа што се впуштаат во безбожни и забранети бракови. Ние не можевме целосно да поверуваме, зашто сметавме дека луѓето што се дел од нашата држава нема да се осмелуваат да прават такво нешто, а имено да го осрамотуваат своето потомство и да ги мешаат имињата.⁴⁴

Глава 1.

Според тоа, сакавме да истражиме дали нешто такво воопшто се има случено; доколку има такви што згрешиле, да ги осудиме на највисока казна. Сепак, ова беше одамна, така што не веруваме дека таков престап се има случено. Доколку се случило нешто такво, правиме отстапка за жителите на епархиите Месопотамија и Озроена во однос на минатото, каква и да е ситуацијата, имајќи ги предвид различните напади што се случиле таму, а особено што најголем дел, за кои се вели дека згрешиле на овој начин, припаѓа на селското население. Значи, дозволуваме сега состојбата да остане така, не грижејќи се за оние што направиле престап пред нашата нова божја уредба⁴⁵ во врска со тоа, но објавуваме дека ќе биде забрането секое такво барање против лица или дела што се однесуваат на жителите во тие епархии.

Но ако некој се осмелил или ќе се осмели да направи такво нешто по нашиот неодамна издаден закон, сакаме тој да биде подложен на највисоките казни, да знае дека нема да застанеме со паричните казни, туку по нашиот закон ќе бидат казнети и тој и жената и децата родени од недозволен брак, како што беше речено. Ќе се повикаме на божјата уредба, и ќе востановиме опасност од смртна казна и казна за нивниот имот; никого нема да поштедиме, без разлика дали е на повисока или на пониска положба, или пак има свештеничка положба (а тоа е уште потешко), но гонејќи ги сите подеднакво ќе го зачуваме востановениот добар поредок што е соодветен на ромејските закони. Ќе им одземеме не само дел од нивниот имот, туку сиот имот и дел од телото; а ако открие-

⁴³ Соседите се Персијците и Ерменците, за кои се знае дека практикувале ендогамни бракови.

⁴⁴ τὰ ὀνόματα συγχέειν „мешање на имињата“ може да значи дека се мешаат имињата-улоги во рамките на семејството кога ќе се склучи брак со членови од потесното семејство, односно она што се совпаѓа со концептот на инцестуозното табу.

⁴⁵ Веројатно упатува на Nov. 12, објавена 535 година.

ме дека тој безбожен брак е потешок⁴⁶, можеби [ќе ги лишиме] и од нивниот живот. Никој нема да може да [ги] избегне [казните] ако ги следи соседните народи во престапите. Треба да имаат правилен и соодветен став и да ги поттикнат и другите на таков стремеж, а не самите да постапуваат противзаконски и да пребегнуваат во меѓусебно подражавање. Тоа е она на што сакаме да се внимава во споменатите епархии. Да внимаваат и цивилните и воените власти, и да се припремаат да ги извршат казните врз оние што згрешиле.

Сакаме ова да биде објавено на твоја наредба до месното население, преку писмените објави на нивните управители – освен ако не сакаат и самите да бидат подложени на највисоките казни, па да им бидат одземени службите и имотите, ако нешто од тоа занемарат.

Заклучок

Значи, Твоето Величество нека се погрижи на дело и со учинок да ги предаде нашите одлуки што се објавени преку ова божествено упатство.

[Нема датум: веројатно 535–536.].

БИБЛИОГРАФИЈА

- Frier, Bruce. “Regulating Incestuous Marriage in the Roman Republic”, in *Texts and Contexts in Legal History: Essays in Honor of Charles Donahue*, ed. J. Witte, S. McDougall, A. di Robilant, 2017, 23-35.
- Grubbs, Judith Evans. “Making the Private Public: Illegitimacy and Incest in Roman Law”, in *Public and Private in Ancient Mediterranean Law and Religion*, Judith Evans Grubbs, De Gruyter, 2015, 115-141.
- Grubbs, Judith Evans. “Marrying and Its Documentation in Later Roman Law”, in *To Have and To Hold: Marrying and Its Documentation in Western Christendom, 400-1600*, ed. Philip L. Reynolds and John Witte, Jr., Cambridge University Press, 2007, 43-94.
- Jones, A.H.M. *The Later Roman Empire*, Oxford, 1964.
- Romac, Ante. *Ulpijan, Regula*, priredio i prevedo Ante Romac, Biblioteka Latina et Graeca, knjiga XI, Zagreb, 1987.
- Rominkiewicz, Jarosław. *Nowele Justyniana I i Justyna II przeciw kazirodczym małżeństwom w Mezopotamii, Osroenie i Eufratezji*, E-Wydawnictwo, Prawnicza i Ekonomiczna Biblioteka

⁴⁶ Ако сродноста е на поблизок степен.

- Cyfrowa, Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego, 2019.
Dostęp online: <https://www.bibliotekacyfrowa.pl/publication/103697>
DOI: 10.34616/23.19.093
- Sarris, Peter, David J. D. Miller. (eds.) *The Novels of Justinian: A Complete Annotated English Translation*, Cambridge University Press, 2018.
- Schoell, Rudolfus-Kroll, Guilelmus. (ed.) *Corpus Iurus Civilis, Novellae*, Vol. 3, Apud Wiedmannos, Berlin, Germany, 1895, repr. 1959.
- Watson, Alan. (ed.), *The Digest of Justinian*, I-IV vols., University of Pennsylvania Press, Philadelphia, 1985.

ЗАКОНИ

- Законот за семејството, *Службен лист на Р. Македонија*, бр. 80/92, 9/96, 38/04, 33/06, 84/08, 157/08, 67/10, 39/12 и 44/12.
- Кривичен законик, *Службен весник на Р. Македонија*, број 37/96.

Daniela TOŠEVA
Faculty of Philosophy, Skopje

THE INCESTUOUS MARRIAGES IN JUSTINIAN'S *NOVELLAE CONSTITUTIONES* (summary)

Three constitutions of Justinian are translated in this paper (Nov. 12, 139 and 154), all of which are concerned with unlawful marriages. The first one is a reform regarding unlawful marriages, because Justinian pardons the children born in incestuous union, but imposes higher penalties on the parents. In case the father has legitimate children before or after the incestuous union was formed, Justinian gives priority to the legitimate children; however, he doesn't forget the incestuous ones. In the previous legislation, the incestuous children were treated as *sine patre* children without exception. The second constitution (Nov. 139) is a *συγχώρησις* – Remission of penalty for unlawful marriages towards the Jews in Sydis and Tyre if they pay their fine in gold. The reasons for this pardon are not mentioned. The last constitution (Nov.154) is also not a general law, but an address to a particular population in the provinces of Osroene and Mesopotamia; they were villagers that committed unlawful marriages and were unable to pay such a high fine as the Jews in Tyre and Sydis. They were threatened with capital punishment if the incest was within the close family, and physical punishment with property confiscation in other cases of close-kin marriage. Repeating the laws on incest is a proof that this phenomenon continued to be present in the Roman Empire despite the harsh penalties.

